

Ikigantru Porofeseri Gasanu Anasatalazi yagiranye n'umunyakuri Bamiwanga wa Radio Rwanda (Kigali, 21/10/1990) M03

Ikibazo : Profeseri Gasana ukaba n'unukuru w'uniciino yerekce iby'ubuhanga muri Perezidansi ya Muvonna, ni watubwira mu buryo bw'impuguke ibya kiriya gitero inyangarwanda zagabye mu Mutara, mbese ngo utubwire imiterere ya cyo?

Igisubizo : Mu gusobanu, impamvu za kiriya gitero inyangarwanda zagabye mu Mutara, zo zikunze gushyira imbere ikibazo cy'imibereho y'impunzi z'Aba yarwanda muri mahanga Impamvu z'ukuri za kiriya gitero rero ntawo gishungiye ku mibereho y'impunzi mu mahanga Impamvu z'ukuri zishingiye kuri politiki, ku nyota y'rbutegetsi bwa cyami na gihake bamiwe mu impunzi z'Abanyarwanda bashaka kugarura muri Rwanda kandi ubwo butegetsi bwarasezerewe ni rubanda nyamwinshi muri Kamarampaka yabaye tariki ya 25 z'ukwezi kwa cyenda 1961 ihagarikiwe n'Umuryango w'Abibumbye

Iyaba cyari ikibazo cy'ubu-imma n'imibereho y'Abanyarwanda bagiye gutembera (gukorera) amafaranga no gushaka amfaronko igihe Ubuganda bwari bumenza neza bahita Bwongereza, na bo wasanga basatanyije na bariya bateye u Rwanda mu gutera Rwaserera no guteza intugunda mu Rwanda Kuba rero bo batabiyangamo, kandi na bo ni bensu cyane mu Buganda no muri Zayire nk'i Gatanga ho muri Shaba, biragaragara ko ikibazo cy'itambara yo mu Mutara gifite intandaro muri politiki y'abagitsimbaraye ku butegetsi bwa gihake n'abashaka kwihimura kuri Revolution ya 59 Ikibazo rero si uko babuze ibyo barya, iyo baha, si uko babuze iyo batura, si uko babuze icyo bakora, si uko babuze akazi, si uko babuze uko biga n'yo baba, ikibazo ni uko hashaka ubutegetsi nta kindi

Ikibazo : Porofeseri Gasara mu maze kudusobanurira ko ikibazo gifite imizi ya cyo muri politiki, ntimwatubwira iyo politiki iyo ari yo ?

Igisubizo : Impamvu ya mibere ya kiriya gitero nk'uko maze ku ikomozaho gato mu kanya, ni uko impunzi z'Abanyarwanda ziligeze na runwe zemiera revo, siyo yo muri 1959, demokarasi y'itariki 28 Mutarama 1961 nitora rya Kamarampaka ryo ku ya 25 z'ukwa cyenda 1961 na none. Ikibyekana ni uko gulera mu wa 1960 Leta y'u Rwanda yashyizeli Minisiteri ishinzwe impunzi, zisabwa gutahuka ariko zo ubwa zo ziranga zilitamio kugambanira u Rwanda no kurutera kuva icyo gihe kugeza ni wa 1967.

Iyi migambi rero zaru zifite icyo gihe ni yo yo kwihimura kuri revo, siyo ya 59 kugira ngo bagarure ingoma ya cyani mu Rwanda n'ibijyana na yo byose. Ibyo ariko imbona ari ugula igihe kuko ari ibintu abanyarwanda banze ku mugaragaro binyuziwe mu nzira y'amatora yahagarikiwe n'umuryango w'Abibumbye ONU. Numva rero ke ari abaturage ari na LONI, bose ntawasubira inyuma Ubutegetsi bwa cyami na gihake abaturage 80% banze binyuze mu matora imberé y'umuryango w'abibumbye, nta kuntu wabuga uta mu gihugu n'yo waba wita Inkotanyi usite inkota, imbunda n'amasasu, cyangwa usite intware zingana zile Intandaro ya 2 ya kiriya gitero iyo umuntu yitegereje neza, ayisanga mu bilazo byo mu gihugu cya Uganda na Perezida wa cyo basite ubwa bo.

Perezida wa Uganda ngo yaba yarariye unwendwa w'inkuba nonc agashaka kuwishiura ariko asunikira mu Rwanda kugira ngo hatazavalio hagira umenya iby'ubo mwenda asiliye impunzi z'abanyarwanda ngo zamafashiye gusata ubutegetsi muri Uganda, bityo hakagira n'umenya uko yawishyuye, uretse we n'abo awubereyemo.

Perezida wa Uganda na none iyo uslushoje neza ugasesengura, ashlobora kuba asite ibibazo n'ubwoko bw'abaganda bo kwa Obote n'andi moko yo mu majyaruguru y'igihugu cye iyo ba General Okelo na Amanu Dada bakomoka. Abo bose bakaba bauslumiye ko mgabo z'igihugu cyabo zigajenno kandi zikaba zitegekwa n'impunzi z'abanyarwanda. Muzi ko kuba mu ngabo z'igihugu icyo ari cyo cyose bitanga umushahara, mbese ko ari umurimo utunzeabantu ukazabatungira ababo n'umuryango yabo. Birumvikana rero ko ubwo bwiganze

'abanyarwanda mu basirikare no mu mapeti y'ingabo za Uganda bitashimasha abenegihugu bo bisuza kubona icyababeshalo bo n'imiryango yabo bakoze ako kazi. Ku nuntu wese umwenegihugu walekereza atyo, ibyo birumvikanu.

Na rero Perezida wa Uganda asite ibibazo mu gihugu cye rwagati nk'uko umuntu ushishoje a abibona, nabishakire muti hagati tau gihugu cye n'abaturage be. Biti hi se, nabivuge nugaragaro ko asite ibibazo asabe amahanga n'ibihugu by'insitu kumusasha aho irango ashake kubiliishahisha asunikira ku mayeri mu Rwanda yizera ko amahanga umenya.

Ucukumbuye neza ibi bitekerezo byose, usanga muby'ukuri u Rwanda rwaratewe na anda kuko inyangarwanda zaruteye zigize ingabo zi'igihugu cya Uganda, zikaba izhembwa ishahara wa buri kwezi n'igihugu cya Uganda, zamabaye imyenda ya gisirikare ya anda, zikoresho ibikoresho bya gisirikare bya Uganda nk'imbunda, imodoka n'ibindi kandi iba zigemurirwa n'icyo gihugu ari ibiribwa ari intwarz. Nta kuntu waba uru Umugaba igabo nk'uko Perezida Museveni ari umugaba w'ingabo za Uganda ngo uhamye ngo

Ikari bawe ibihumbi 10 baragucitse. Ntibishoboka. Niyo waba umwe wacimenya rangiza kandi ntubahane ngo ubambi re amapeti basite kuko basuzuguye ngo unabasyire rukiko rwa gisirikare rubacire urubanza. Bariya bantu bateye u Rwanda umuntu bazalio byinshi. Mu gihe bagize ingabo z'igihugu cya Uganda, umuntu yakwibaza niba iri abanyarwanda. Ubundi kandi tuzi ko kugirango umuntu ajye mu ngabo z'igihugu ka agomba kuba ari umwenegihugu. Bariya bantu rero bagize umutwe w'ingabo dhugu cya Uganda witwa « Inkotanyi » jye nibaza niba bakiri abanyarwanda kandi bagize bo z'igihugu cya Uganda. Ni'mayo mpamvu jye nkomeza kwemeza ko u Rwanda rwaratewe ce kimwe cy'ingabo za Uganda ziyobowe n'abasirikare bakuru bo mu ngabo z'igihugu Uganda.

Ntuse rero bibaye ngombwa ko Leta y'u Rwanda yagira umishyikirano kugirango uoro n'ubwizerane bigaruke k'umupaka w'ibihugu byombi, iyo mishyikirano Leta y'u nda yayigima na Leta ya Uganda, ar'ko iyo mishyikirano ikaba ari uko Le'a ya Uganda e gukura kubutaka bw'u Rwanda abasirikare bayo bose yashoye mu Mutara ho mu aruguru y'u Rwanda.

Va rero igihugu cya Uganda kigomba kwisobanura imbere y'umuryango abibumbye kandi kigakura boidatsirze babasirikare bacyo cyashumuriye mu Mutara ho rajyaruguru nk'uko maze kubivuga. Numvis eko hari n'umutwe cyangwa se imitwe sirikare b'ibihugu bigize umuryango w'ubukungu w'i Burayi baza guhagarara hagati. Ti yande na nde se ? Abo basirikikare b'amahanga bo guhagarara hagati baramutse 'e ngombwa bahagarara nagati y'u Rwanda na Uganda, ni ukuvuga k'umupaka iugu byombi kugirango babasirikare bagize ingabo za Uganda icyo gihugu kizaba tubije iwacyo batavalio bongera kwisuka mu Mutara kubutaka bw'u Rwanda. Batazaho ra « gutoroka » perezida Museveni

Zo : Uwo mutwe w'ingabo za Uganda witwa Inkotanyi wateye u Rwanda usite migambi

Izo : Imigambi y'inkotanyi ni ukuvuga inkota mu Rwanda, amaraso akameneká, u kigacura imiborogo, kugeeza igihe izo nkotanyi zigereye kubutegetsi. Mbese jetsi bw'igihugu bushingiye ku nkota, ngyio intego yabo. Umuntu rero yakwibaza uabantu baje kuvuza inkota mu Rwanda ariwo mugambi wabo, barangiza bagashaka

ubeshya rubanda ngo babazaniye demokarasi no kwishyira ukizana Waza wic , wicishia nkota, imbunda, umena amaraso y'abana h'u Rwanda nyuma uti niye inzeru 'abanyarwanda ? Ibyo nii kinyoma. Nta muntu kwihandagaza ngo avuge ngo a miye abantu lemokarasi, ntibibaho, keretse umuntu udagekereza cyangwa se utekereza nab: nk'inkotanyi Demokarasi ni abaturage ubwabo bayishakira. Abanyarwanda reto demokarasi jarayishakiye ugiti cyabo tariki ya 28/1/1961. Bamaze i nyaka 30 muri demokarasi, bamaze i nyaka 30 intorera abategetsi. Dore muri 88 bitoreye perezida wa Repuburika n'abadepite. muri uyu twaka wa 1990 abanyarwanda bitoreye a:ajyanama ba makomini n'aba resipe sabure ba za elire. Imyaka 17 abanyarwanda bamaze n.u nzira y'ubumwe n'amahoro yego : myinshi cyane ariko si na micye. Ako kantu k'ubwumvikane, k'ubufatanye mubanyarwanda no 'wirinda amacakubiri karasashe nuri iyi nyaka 17 ya Repuburika ya 2 na 15 ya Muvoma 'abitoje igihugu cyose kuburyo gupsa gushaka kubameneramo bitoroshiye Atanyarwanda jarabigaraje kuva igihugu cyaterwa n'abatzi baturutse mu Bugande basiaka ge'teranya inoko n'ulureze ngo basubiranemo, anko abanyarwanda barangiy e kuko bazi neza ko inwanzi yateye igihugu cyose atateye ubwoko ubu n'ubu ngo areke ubundi cyangwa se ikarere aka n'aka ngo areke ahandi.

Abanyarwanda reto bashyize hamwe mu:i demokarasi ku giti cyabo, bakaba,b:hagaze bwuma 'uma y'abo bitoreye ubwabo kuva kubagiz komite za selire aribo ba resipor, sabure ba selire eza kuni Nyakubahwa Perezida wa Repuburika

Nakizabasubiza inyuma reto muri urwo rwego cyaba inkota cyaba imbunda. I n'igambi y'inkotanyi zateye u Rwanda zishaka kugarura ingoma ya cyami na gihafe mu Rwanda, ibanyarwanda baba abahutu, baba abatusi n'abatwa batereye iheru rugikubita Rwose icyo ni gitekerezo gishaje kandi kikdashobora gafata na rintwe mu Rwanda. Erega r: i n'ugomba cwibagirwa ko ubulegetsi ari ubw'abatu: age akaba ari nabo babugaba. Iyo ni, o lemokarasi Naho ubushingiye ku nkota, imbunda n'amatasu ubwo ita ntebe 'ateze mu twanda mu gihe tugezemo

kibazo : Mbese ubunsi Milita porofeseri ko bariya bantu bateye u Rwanda b: niwe babita mpunzi, abandi inyangarwanda, bandi inyenzi. Ayo magambo yose alurira li:z' atandukanira ie ?

gisubizo . Ijambo impunzi rituruka ku nshinga Guhunga, ukava aho waru utu ye ukajya andi, ukava mu gihugu cyawe ukajya mu kindi Nigeze kukubwira ko abanyarwanda ibere bahanze muri 59 igihe rubanda nyamwinshi yivunihatanyaga igarageza ko idashaka ibutegetsi bwa cyami bushingiye kuri gihafe no gukandamiza baturage. Icyo gihe reto aban rashyigikikye ubuhake n'ubuja, n'uburetwa mu gihugu banze demokarasi na repuburika ahitamo guhunga no kudahunguka, bitera batyo impunzi haba mu bihugu t:dukikije haba 'ahandi mu malanga. Hari n'abahunze muri 73 mu mvururu zakongejwe c:iz'i Burundi zo muri 72 n'abahunze amahoro n'ubumwe muri 90 none ngo nibo bashaka kuzana amahoro emokarasi mu Rwanda bamaze gutwika inzu

Ijambo inyenzi ni umutwe w'impunzi wiyemeje gufata intwaro kuva muri 63 no kurwanya u twanda kugirango uruvutse ubwingenge na Repuburika Mbese inyenzi zo muri 63, 64, 65, 66, 67 n'izo cyane. Ni abantu banga u Rwanda cyane bashaka kurukorera ibibi byose bibalo, curuvutsa ubumwe, amahoro n'amajyainbere rwari rumaze kugera ho muri iyi myaka 30 shize. Wigeze kumbaza uti ese izina nkwiye bariya bantu bateye u Rwanda ni irihe ? Izina ijyanye neza n'icyo bari cyo n'ibyo bakora ni Inyangarwanda kuko nk'uko nabisobanuye, bariya bantu ni abasirikari bagize ingabo z'igihugu cya Uganda, bafite imyenda ya gisirikari n'izo ngabo, bagabutirwa n'icyo gihugu bakabagezaho ibyangombwa byose bakeneye byaba

Ainibwa, byaba intwarz, byaba umushahara w'ukwezi, byaba n'abai yamakuru b'amahanga baza mu Mutara kubareba no kubamamaza kmu Burayi n'ahandi Ibyo byose isoko yabyo in Kampala mu murwa mukuru wa Uganda. Uwo mutwe w'ingabo za Uganda reto witwa Inkotanyi ugitwe n'impunzi z'abanyarwanda ziri mu ngabo z'igihugu cya Uganda n'abandi basirikari bagenzi babo badasite inkomoko mu Rwanda. Abo bose iyo ubakotanyi je hamwe rero usanga ari inyangarwanda, ari abanzi b'u Rwanda, abantu batifuriza nariniwe amahoro u Rwanda n'abaturage barwo, baba Abahutu, baba Abatwa, baba Abatussi

Ikibazo Uko niubona umuti wa binya bintu waba uwuhe ?

Igisubizo : Nk'uko nabivuze, u Rwanda rwatewe n'umutwe w'ingabo z'igihugu za Uganda Uganda igomba kwisobonura imbere y'unuryango w'Afrika n'umuryango w'Abibumbye, igasobanura impamvu yazituriye zimwe mu ngabo zayo k'ubutaka bw'u Rwanda Birababaje twose kumva ko Uganda ivuga ago u Rwanda twahohoteye ikirere cya Uganda ngo indege yacu y'intambara yavogereye ikirere cyabo kandi arivo baduteye. Icyo kirego cya Uganda jye cyarambabaje cyane kubona umuntu agutera yarangiza akaba ariwe ujya kukurega ngo wamuhoholeye, ngo wamuvogereye kandi ariwe nyirabayazana.

Kuri jye rero Uganda gukura vuba bidatinze absirikare bayo bashinturiye ku butaka bw'u Rwanda mu Mutara, Uganda yamala kubahakura nta n'umwe ukihirangwa hakajya ku mupaka w'u Rwanda na Uganda, umutwe w'abasirikari w'ibihugu byinze ubumiwe mu guhalurana n'ubucuruzi by'i Burayi, noneho imishyikirano igatangira hagati y'u Rwanda, Uganda n'ibindi bishugu byose bsite iwayo impunzi z'abanyarwanda aribyo u Burundi, Zaire, Kenya n'ibindi None ho nyuma hakaba ibarura riagarikiwe n'umuryango Mpuzamahanga witwa ku mpunzi ry'abashaka guhunguka, abashaka kwipumira iyo bari bagafata ubwenegihugu bwabo, n'abashaka kugumayo ariko banashaka gukomeza ubwenegihugi nyarwanda

Iyo barura ryarangira, amahanga n'ibihugu by'inshuti bigafasha u Rwanda gutahura ababishiaka bose, kubashakira ikigomba kubatunga (ibiibwa) kubaka ibitato n'amavuriro, kuyashakira abakozi, kubaka amashuri y'abana no kuyaha abarimu baobishoboye, n'ibindi n'ibindi bijyanye n'ikibazo cy'abantu benshi baziye icyarimwe mu gilugu batari basanzwe babamo. Nkaba rero nakwizera ko uburyo abanyarwanda bitabiriye k'vamamaza ikibazo cy'inkotanyi ari nako bazatabira gafasha u Rwanda mu gutahura abanyarwanda b'impunzi babishiaka bazaba babigaragaje mu ibarura, no kumvisha abadashaka gutaha ku bwende bwabo ko birangirye aho batazongeta gushoza na rimwe intambara niu gihugu »

Ubwanditsi